

พิธีฟังธรรมปลาช่อน (ปลาหลิม)

พิธีกรรมขอฝนตามความเชื่อของชาวล้านนา สิ่งที่นิยมปฏิบัติคือ สวดพระปริตรคาถาขอฝน และคาถามหาเมฆ ตามด้วยการแสดงพระธรรมเทศนา เรื่อง "พญาปลาช่อน" หรือชื่อเต็มคือ "มัจฉาพญาปลาช่อน" ซึ่งเป็นหัวใจของงาน พระธรรมเทศนาดังกล่าวเป็นคัมภีร์ประเภทชาดก เนื้อเรื่องผูกขึ้นโดยมีพญาปลาช่อนเป็นตัวละครเอก บำเพ็ญสังคหวัตถุธรรมจนสามารถช่วยเหลือบรพวารให้รอดพ้นจากภัยแล้งได้สำเร็จ เรื่องนี้เมธาจารย์ผูกเรื่อง ไว้ดังนี้ ในครั้งเมื่อพระพุทธองค์ทรงเสวยพระชาติเป็นราชาปลาช่อน ได้ปกครองบรพวารปลาทั้งหลายในสระ แห่งหนึ่ง ซึ่งแวดล้อมด้วยไม้نانาพันธุ์ ครึ่งหนึ่งเกิดภาวะแห้งแล้งไปทั่ว ชาวกล้าพืชพันธุ์เหี่ยวเฉาตาย น้ำในแหล่งน้ำแห้งขอด เหล่ามัจฉาชาติและสัตว์น้ำถูกบรรดาแร้ง เหยี่ยว กา และนกกระยางโฉบลงมาจิกกิน เป็นอาหาร ปลาและสัตว์น้ำต่างได้รับความเดือดร้อน ราชาปลาช่อนเห็นดังนั้นก็ออกมาตั้งจิตอธิษฐาน พร้อมมองขึ้นไปบนท้องฟ้า ประกาศคาถาว่า แม้นตนจะเกิดมาในฐานะที่บริโภคสัตว์ด้วยกันก็จริงอยู่ แต่ตน ก็มีเคยเบียดเบียนสัตว์ใด ด้วยสักจะดังกล่าวขอให้ฝนตกลงมา เพื่อสงเคราะห์สัตว์ที่กำลังเดือดร้อนด้วยเถิด ด้วยอำนาจแห่งสังฆจาธิษฐาน ทำให้แท่นบ้นชุกัมพลศิลาอาสน์ของพระอินทร์ร้อนและแข็งกระด้าง เมื่อพระอินทร์ทราบ

เหตุ ก็บัญชาให้เทพบุตรชื่อวลาหกเทพบุตรลงมาบันดาลให้ฝนตก โดยห่มคลุมกายด้วย ผ้าสีเขียว เหมือนเมฆ ขับเพลงอันมีชื่อ "เมฆคีตตะ" ผินหน้าเฉพาะทิศตะวันตก พลันเหล่ามวลเมฆก็แตกเป็นเสียง เกิดเสียงกึกก้องทั่วจักรวาลเกิดเป็นฝนท่าใหญ่เนื่องนองทั่วท้องปฐพี จากเนื้อหาของเรื่อง จึงนิยมนำ คัมภีร์นี้มาอ่านแสดงเป็นพระธรรมเทศนาประกอบพิธี ซึ่งพิธีจะประกอบด้วยกิจกรรมโดยสังเขปคือ หา สถานที่ที่เหมาะสม เช่น บริเวณต้นน้ำ ลำธารใหญ่ หรือแม่น้ำที่อยู่ทิศตะวันออกหรือทิศเหนือของ หมู่บ้าน ชุดสระจำลองขึ้นโดยให้กลางสระเป็นเกาะสำหรับประกอบพิธี รอบๆ สระมีการขุดรางวัตร ประดับธงทิว พร้อมต้นกล้วย อ้อย ชำ ตะไคร้ ใบขิง แกะรูปสัตว์ปีก คือ กา นกกระยาง เหยี่ยว และแร้ง เกาะจับตามกิ่งไม้โดยให้กาอยู่ทิศตะวันออก นกกระยางอยู่ทิศใต้ เหยี่ยวเกาะทิศตะวันตกและแร้งจับกิ่ง ไม้ทิศเหนือ จัดหาปลาช่อนตัวใหญ่ไว้สองตัว พร้อมสัตว์น้ำนานา อาทิ กุ้ง ปู หอย ไข่ จำนวนหนึ่ง เมื่อ ถึงวันงาน พระสงฆ์จะเจริญพุทธมนต์บนเกาะ กลางสระ จากนั้นพระเถระรูปใดรูปหนึ่ง อ่านคัมภีร์ พญาปลาช่อน พระสงฆ์ประพรมน้ำมนต์แล้วปล่อยปลาช่อน และสัตว์น้ำท่ามกลางเสียงฆ้องกลอง ประโคม ไปทั่วอาณาบริเวณ ด้านรายละเอียดของพิธี แต่ละถิ่นอาจมีข้อปฏิบัติแปลกแยกออกไป บาง แห่งมีการเชิญพระอุปคุต บูชา พระปัจจุณฑเทพบุตรหรือสร้างน้ำพระพุทธรูปฝนแสนห่า เป็นต้น คัมภีร์ พญาปลาช่อน เป็นคัมภีร์โบราณ จารด้วยอักษรธรรมล้านนา ปกติเก็บรักษาไว้ในหีบพระธรรม ปีใดเมื่อ จะประกอบพิธีขอฝน คัมภีร์ดังกล่าวจะถูกนำมาอ่านในพิธีเสมอมา

อุปกรณ์

- พระพุทธรูปหิน
- พระพุทธรูปเงิน
- พระพุทธรูปทองคำ
- พระพุทธรูปไม้จันทร์
- พระพุทธรูปลือหึ่ง
- หอพระอุปคุต
- คัมภีร์โบราณเรื่อง มัจฉาปลาช่อน
- ต้นกล้วย, ต้นอ้อยใหม่
- ช่อข้าว
- ตุงไชย สีแดง หัวกลม กว้าง 1 คืบ ยาว 5 ศอก 2 ผืน
- ตุงไชย สีขาว กว้าง 1 คืบ ยาว 5 ศอก 2 ผืน
- รูปปลาช่อน 1 ตัว ทำด้วยไม้ ชื่อ "ไม้น้ำนอง"
- รูปเต่า รูปปลาฉลาม และปลาลึกปลาน้อย ทำด้วยไม้ ผักอีสุ่ม (มะรุม)
- รูปนกกระยาง รูปแหลว (เหยี่ยว) ทำด้วยไม้ทอง
- ฆ้องกลอง หรือ เครื่องดนตรี

- เครื่องท้าว 5 ประการ (กกุฎภัณฑ์)
- เครื่องไทยทานถวายพระสงฆ์
- น้ำส้มป่อย น้ำอบน้ำหอม
- เครื่องชั้นตั้ง (เครื่องบูชาครู) มีเบี่ยง 1 หมิ่น หมาก 1 หมิ่น เทียน 12 คู่ หมาก 12 ชุด กับอีก 12 ก้อม พลุ 12 กรวย กล้วย 1 เครื่อง มะพร้าว 1 เครื่อง ข้าวเปลือก 1 กระบุง ข้าวสาร 1 พัน ผ้าขาว 1 รำ (ยาว 1 วา) ผ้าแดง 1 รำ (ยาว 1 วา) และเงิน 300 ท็อก
- เครื่องบูชาท้าวทั้ง 4 มี กระจกใสด้วย ข้าว อาหาร หมาก เหมียง บุหรี่ มะพร้าว ตาล กล้วย อ้อย ลูกส้ม ลูกหวาน ดอกไม้ ธูปเทียน กระจก 4 ชั้น ใช้จำนวน 6 กระจก บูชาพระอินทร์ 1 และแม่ นางธรณีอีก 1

สถานที่

ถ้าเป็นพิธีระดับเมือง จะตั้งโรงประกอบพิธีในวัด หรือชวง (ลาน) ที่ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือ หรือ ทิศตะวันออกเฉียง ถ้าเป็นพิธีระดับท้องถิ่น จะตั้งโรงพิธีในวัด หรือชวงที่ตั้งอยู่ทางหัวบ้านคือ ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน ปลุกปะรำพิธีและที่ใกล้กับปะรำพิธีชุดสระน้ำกว้างประมาณ 3 เมตร ยาว ประมาณ 4 เมตร ที่กลางสระสร้างแท่นสำหรับตั้งพระพุทธรูป 5 องค์ รอบสระกันด้วยราววัด แล้วปัก ด้วย ช่อน้อย ตุง ไชย ต้นกล้วย ต้นอ้อย บริเวณทางด้านเหนือของสระ ตั้งแท่นเป็นที่บูชาท้าวทั้ง 4 ตั้ง หอพระอุทิศ

พิธีกรรม

เมื่อถึงกำหนดที่จะกระทำพิธีขอฝน คนทั้งหลายตีฆ้องกลอง หรือ เครื่องดุริยดนตรี นำพาน ดอกไม้ ธูปเทียน และเครื่องท้าว 5 ประการ ไปอาราธนาอัญเชิญแท่นพระพุทธรูปหิน พระพุทธรูปเงิน พระพุทธรูปทองคำ พระพุทธรูปไม้จันทร์ และพระพุทธรูปสังข์ จากวัดต่างๆ ที่มีถ้าไม่มีให้สมมุติเอา พระพุทธรูปที่สร้างด้วยวัตถุอื่นว่าเป็นพระพุทธรูปที่ต้องการ แล้วนำมาประดิษฐานในปะรำพิธี“ ตักน้ำใสในสระเพียงเล็กน้อย เอารูปปลาช่อน และรูปปลาต่าง ๆ ใส่ลงในสระ ส่วนที่ขอบสระ เอารูปนก ยาง รูปเหยี่ยวตั้งไว้ คนใดคนหนึ่งยกขันตั้งให้อาจารย์ขึ้นครู อาจารย์นำเครื่องบูชาไปบอกกล่าว เทวดา รักษาทิศทั้ง 4 หรือ ท้าวจตุโลกบาล คือ ท้าวธตรฐ รักษาโลกทางทิศตะวันออกเฉียง ท้าววิรุฬหก รักษาโลก ทางทิศใต้ ท้าววิรูปักษ์รักษาโลกทางทิศตะวันตก ท้าวกุเวร รักษาโลกทางทิศเหนือ และบูชาพญาอินทร์ ผู้ที่เป็นเจ้าแห่งสวรรค์บูชาแม่ นางธรณีผู้รักษาแผ่นดิน เสร็จแล้วอาจารย์ยกเครื่องอัญฐูปริหารและสำหรับ อาหาร ถวายแก่พระอุทิศ กล่าวโอภาสราธนาพระอุทิศอีกครั้งหนึ่ง จากนั้นนิมนต์พระสงฆ์เข้านั่งใน ปะรำพิธี อาจารย์จุดเทียนธูปบูชาพระ แล้วกล่าวนำไหว้พระ สมาทานศีล พระสงฆ์สวดมนต์ด้วยบท นะ โมเม พุทธคาถา คาถาปลาช่อน สัมพุทธคาถา และบารมี 30 ทัก ถ้ามีเวลามากให้สวด 100 จบ ถ้ามี เวลาลน้อยให้สวด 7 จบ หลังจากนั้นพระสงฆ์เทศน์อ่านคัมภีร์ "ธรรม มัจฉาปลาช่อน" เมื่อจบการเทศน์ แล้วอาจารย์กล่าวคำโอกาส "ขอบคุณปลาช่อน" ว่า

สุรนนฺตฺ เทวา วรราชา อินทา จ พรหม ยมโรกัปปะราชา ธรณี จ คุดตา สิริมา ภิธานา อวาสา
รักขา สหปารัฐา อิศาคตา อนุโมทมานา // สาธุโองาสกัณเต ข้าแต่พระปรม์พุทธา ทิธีรัตนไตรเจ้าแห่ง
อนุดตรธัมม ราชา ในครากาลบัดนี้ข้าทั้งหลาย หมายมีครุบาเจ้า.....เป็นเค้า และพระสังฆคณา
และมหาอุบาสก อุบาสิกา กุมาร กุมารี ทั้งหลายก็มารำพึงเห็นยังบ้านเมืองเป็นปริฟ้าหะร้อนกระหาย
อันหาน้ำฝนชลธาราปได้จึงชักชวนกันมาฟังธรรมอันเป็นสังจะกิริยาแห่งมัจจาราชาตัวประเสริฐเพื่อจัก
หื้อห่าฝนชลเมษะ เป็นอเนกตกลงมา บัดนี้ผู้ข้าจักกิตตนำพุทธคุณ อันเป็นอนันตา อัปปริมานา ด้วยมคธ
ภาษาบาลีว่าโยพุทธเสฏฐิ วรธัมมราชา เขตวา นะมารัง สคนังอเสสัง ปัตโต วรโพธิตรราช มุเลตัง พุทธ
เสฏฐัง สิริสาณามายิพุทธ เสฏฐิ อันว่าพระพุทเจ้าตนประเสริฐ ตนใด เสตวานะ ประจัญแพ้แล้ว มา
รัง ยังมาร 5 ประการ สคนะ กับ ทั้งหมู่ริพลมารบ่เสสหลอ ปัตโตวรโพธิตรราชมุเล ได้ตรัสพญา
สัพพัญญุตญาณเป็นพระเหนือแทน แก้ว เทบเค้าไม้สลิมหาโพธิตันวิโรจน์เสฏฐิอะหังอันว่าข้า นะมามี
ก็น้อมไหว้บัดนี้ ดังพุทธเสฏฐิยัง พระพุทเจ้าตนประเสริฐตนนั้น สิริสา ด้วยห้ว โสภควา อันว่า
พระพุทเจ้าตนนั้น ทรงคุณอนันตา อัปปริมา นานาที่สุดบได้พระก็ไหว้พ่าเพ็งบารมีธรรม 30 มานาน
ประมาณ 20 อะสงชัย ปลายแสนมหากัปปี ปางเมื่อ เจ้าได้เป็นโพธิสัตว์ คือว่าได้เป็นพญาสิริราช ควัก
ตำออกหื้อเป็นทานแก่อินทำสั๊กพราหมณ์เป็นอัชฌตักทานอันประเสริฐแล ปางเมื่อเจ้าได้เป็นละมั่งคำ
เอาหัวตนไปตั้งไว้เหนือขันเชียง เพื่อหื้อพรานปลาฆ่าตน ตายตางแม่เนื้อแลหื้อชีวิตแห่งตนแก่เนื้อ ทั้ง
หลายอันเป็นญาติแห่งตน ลำดับมาเถิงปางเมื่อเจ้าได้เป็นมัจจาราชาตัวประเสริฐเกิดในสระอันใหญ่ใน
โกสราชนบท ฝนบ่ตกเป็นอันแห้งแล้งนัก แร้งกาและนกยางทั้ง หลายก็มาเอายังปลาไปกินเป็นอาหาร
มากนัก เจ้าก็มีคำกรุณาญาติแห่งตน จึงกระทำสังจะกิริยาหื้อห่าฝนตกลงมาทั่วทิศชนบททั้งมวล หื้อมี
ชีวิตแก่สัตว์ทั้งหลาย トラบอันได้ตรัสพญาสัพพัญญเป็นครูแก้วแก่โลกทั้ง 3 ประกอบด้วย หิดาทายอัน
อินตุกรุณาเป็นอนันตาทาที่สุดบได้ แท้ดีหลีในครากาลบัดนี้ก็เป็นปริฟ้าหะอัน ร้อนไหม้ ด้วยอันหาน้ำหา
ฝนบ่ได้ ผู้ข้าทั้งหลายก็มีมือถือดอกไม้ลำเทียน ขอโองาสราธนายังพุทธพิมพา ชินรูปเจ้า และ
สารีริกธาตุเจ้าแล สิริธาทอรหันตเจ้า ลงสถิตสำราญเหนือแทนแล้ว ขอรานามัจจาราชา เจ้าตน
ประเสริฐ ลงสถิตยสำราญในสระ เพื่อหื้อผู้ข้าทั้งหลายได้อาบองค์สรงเกศด้วยน้ำพุทธาภิเษกแล้ว หื้อ
วุฒิวิริพหิดด้วยวัสสาธาราไหลหลังถั่งตกลงมา หื้อชุ่มชื้นยี่นงอกบาน แห่งพิชข้าวไร่แดนนาแก่ผู้ข้าทั้ง
หลาย แท้แต่เทอะ/ (กล่าวโองาส 3 จบ)

จากนั้น จึงประคิมส่องกลอง หรือ คุริยดนตรี แห่พระพุทธรูปจากปะรำพิธีไปตั้งที่ฐานแทน
กลางสระ นำรูปปลาช่อน และปลาชนิดอื่นใส่ลงไป ในสระ แล้วให้ทุกคนเอาน้ำส้มป่อย น้ำอบน้ำหอม
สระสรง องค์พระพุทธรูป และอาบสรงปลาในสระนั้น เมื่อได้กระทำพิธีดังกล่าวแล้ว เชื่อว่าฝนจะตกลง
มาภายใน 3 วัน 7 วัน เมื่อครบกำหนด 7 วันให้นิมนต์พระอุปัคตไปส่งที่แม่น้ำดังเดิม

ผู้เขียน นายศรีเลา เกษพรหม